

KÜTAHYA MEVLEVÎHÂNESİ'NİN MÛSİKÎ TARİHİMİZE ETKİLERİ

Yrd.Doç.Dr. M.Nuri UYGUN
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Kütahya Mevlevîhânesi, Konya Mevlevîhânesinden sonra yapılan ilk on Mevlevîhânedendir. Bu dergâh Ergun Çelebi Mevlevîhânesi olarak da bilinir. Kütahya Mevlevîhânesi'nde Germiyan ve Osmanlı dönemleri boyunca yapılan çalışmalarla birçok müzisyen yetişmiştir. Bu müzisyenlerin bazılarının isimleri ve eserleri kaynaklarda anılmış olmakla birlikte, bazıları tevazularından dolayı bes-teledikleri eserleri kendi isimleri ile andırmamıştır. Bu makalede, mûsikî tarihi-miz açısından Kütahya Mevlevîhânesi'nin önemini belirtmek için buradan yeti-şen müzisyenlerin isim ve çalışmalarını yapılabildiği kadarı ile kaynaklardan tesbit etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Kütahya Mevlevihanesi, Ergun Çelebi, Geleneksel Türk Müsikîsi, Mevlevi Ayinleri, Mevlevi Müzisyenleri.

ABSTRACT

Impacts of Kütahya Mevlevihane on Our Music History

Mevlevihane (lodge used by Mevlevi dervishes) in Kütahya, is one of the first ten Mevlevihanes which were built after the first mevlevihane in Konya. This Mevlevihane is also named as Ergun Chalabi Mevlevihanesi. Kütahya Mevlevihanesi trained so many musicians through studies which continued from Germiyan to the whole Ottoman period. Some of the names of these musicians and works were mentioned in the sources, but some of them willingly preferred to have their names omitted in the sources due to their modesty.

In this article, it has been aimed to introduce the importance of Kütahya Mevlevihanesi with regard to our music history and to identify the names of the musicians and their works in the sources as far as we can.

Key Words: Kütahya Mevlevihanesi, Ergun Chalabi, Traditional Turkish Music, Mevlevi Rituals, Mevlevi Musicians.

GİRİŞ

Kütahya, Germiyan Beyliği zamanında beylik başşehri, Osmanlı döneminde de Anadolu Eyaleti Merkezi olarak, İstanbul ile güney ve batı Anadolu'yu birleş-tiren kavşak noktasında yüzyıllardan bu yana bir tarih, kültür ve medeniyet şeh-ridir. Özellikle, Mevlânâ araştırmalarında İstanbul'dan hareketle yola çıkan Türk ve Avrupalı seyyahların mutlaka uğrayıp eserlerinde adından bahsettikleri Kü-tahya Şehri, Mevlevîliğin yayılışı sırasında Sultan Veled (v.1312) ve Ulu Ârif Çe-

lebi (v.1320) zamanlarından itibaren önemli bir merkez olmuştur.¹

Menâkibu'l-Ârifin'de kaydedildiğine göre, Germiyan Beyi I. Yâkup Han (1300-1340) Ulu Ârif Çelebi'nin Kütahya'yı ziyaret ettiği zaman, kucağında küçük kızı olduğu halde gelip biat etmiş ve Mevlevî tarikine bağlanmıştı.² Bu bağlılık daha da ilerleyerek kendinden sonra tahta geçecek olan oğlu "Çakşadan" veya "Çatışkan" lakabı ile anılan Mehmed Bey'in (1340-1361) oğlu, yani torunu Süleyman Şah'la (1361-1387) Sultan Veled Hazretleri'nin kızı "Mutahhare Hatun" un 1381 yılında evlenmesi iyice pekiştirdi.³ Böylece Süleyman Şah'ın, Hz. Mevlânâ'nın(v.1273) torunu ile evlenmesi ve Mutahhare Hatun'un kızı Devlet Hatun'un da Yıldırım Bayezîd (1389-1403) ile evlenmesi bu akrabalığı Germiyan sarayından Osmanlı sarayına kadar uzatmıştır.

I. Yakup Bey zamanında Kütahya'ya gelen Sultan Veled, buranın havasını çok beğenmiş ve bir ay kadar misafir olmuştur.⁴ Kütahya'yı övmek için yazdığı bir gazel Sultan Veled'in "Dîvan"ı içerisinde bulunmakta olup, Feridun Nafiz Uzluk tarafından yayınlanmıştır. Bu Farsça gazelinde Sultan Veled şöyle yazmaktadır:

*Kütahya gibi bir başka şehir olamaz, ne mutlu orada bir ay oturana.
Saadeti yâr olup iki ay oturursa hadsiz hesapsız istifade eder.
Bu şehir bir güneş gibidir, her tarafı karanlığı olmayan bir yüzdür.
Letafette cennete benzer, yarabbi ona eziyet ve kahr gönderme.
Hiç şirin bir güzele kusuru olmadığı halde zehirli şerbet içirilir mi?
Onun her köşesi bağ ve bahçedir. Her tarafından bir pınar akmaktadır.
Onun duvar çevrili endamlı kalesinin dünyada misli yoktur.
Böyle güzel şehre bin Herat, bin Merv ve Ehr beldesi feda olsun.
Onun güzelliği belli olunca, Veled'e her yerde övgüsünü söylemek düşer.⁵*

Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı gibi, Kütahya şehri Mevlevîliğin önemli merkezlerindedir. Konya'dan sonra inşa edilen ilk on Mevlevîhâne'den biri Kütahya Ergun Çelebi Mevlevîhânesi olmuştur. Bu dergâh 1959 yılında yapılan tamirden sonra cami olarak kullanılmaya başlanmıştır. Süleyman Şah ile evlenen Mutahhare Hatun'un torunlarından olan Ergun Çelebi'nin (v.1373) haziresinde medfun bulunduğu bu Mevlevîhâne uzun yıllar tasavvuf kültürümüze hizmet etmiştir. Ulu Cami'nin çok yakınında olan semâhânenin arkasındaki hazire kısmının Kütahya'yı fetheden Süleyman Hezar Dinarî tarafından şehirde ilk yaptırılan mescidlerden olduğu rivayet edilir. Mevlevîhâne'nin semâhâne kısmına şu anda birleştirilmiş şekilde bulunan bu hazirede, Ergun Çelebi, oğlu Burhaneddin İlyas Çelebi (v.1395), Zeyneddin Çelebi (v.1424), Mehmed Dede (v.1650), Kamile Hanım, Havva Hatun, Fatma Hanım (v.1710), Sakıp Dede (v.1735), İ.Hakkı Çelebi (v.1891), M.Muhlis Çelebi, Ali Şakir Çelebi, Halime Me-

¹ Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlânâdan Sonra Mevlevilik, s:334 -335, İstanbul -1983.

² Ahmed Eflâkî, Menâkibu'l-Ârifin, (Çev: Tahsin Yazıcı), C:II, s:947, İstanbul -1966.

³ İ.Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s:54, Ankara -1969.

⁴ M. Çetin Varlık, Germiyan Oğulları Tarihi, s:46, Ankara -1974.

⁵ F.Nafiz Uzluk, Divan-ı Sultan Veled, s:550, Ankara - 1941.

lahat Hanım gibi Mevlevî ailesinden olan şahıslar yatmaktadır.⁶

MEVLEVÎHÂNE'NİN MÛSİKÎ İLE İLGİSİ

Mevlevîhânelerin, tarihimizde çeşitli güzel sanatların özellikle de mûsikî sanatı ile ilgili eğitim yerleri olduğu kaynaklarda sıkça anılmıştır. Kütahya Mevlevîhânesi'nin de bu konuda aynı işlevi gördüğü buradan yetişen sanatkâr ve bestekârların mûsikî tarihimize mâl olmuş çalışmalarından anlaşılmaktadır. Mûsikî tarihimizde ismi kaynaklarda geçen bu şahıslardan ve çalışmalarından şöylece söz edilebilir.

Kaynakları incelendiğimizde, Kütahya Mevlevîhânesi'nde yetişmiş mûsikî-şinas ve mutribândan bazı şahısların isimlerine en eski tarihli kaynak olarak Kütahyalı Sahih Ahmed Dede'nin yazmış olduğu Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye isimli eserde rastlamaktayız. Bu kaynakta Ahmed Dede, Seyyid Ömer Dede'nin 1151/1738 yılında Köprüören'in Kükürtlü köyünde yapılan düğününe gelen Mevlevî dervişlerinden bazılarının isimlerini şöylece kaydetmektedir. "Kütahya Mevlevîhânesi neyzenbaşısı Terzi Derviş Ali, Kudümzen Tirâşzâde Derviş Hasan, Derviş Ukkaş, Seyyid Mehmed Ali Dede, Kalender Derviş İbrahim ve Küçük Derviş Mustafa ile dokuz adet Mevlevî neyzen ve kudümzeni ile Karye-i mezkûreden gelin getirildi."⁷

Bir diğer önemli kaynak olan Nasır Abdülbakî Dede'nin *Defter-i Dervîşân* isimli eserinin 25. sahifesinde Neyzen Kütahyalı Mevlevî Mehmet Dede'nin adı geçmekte olup "Kütahya Mevlevîhânesi'nde neyzenbaşısıdır." denilmekte ve 1220 /1805 de vefat ettiği kaydedilmektedir.⁸ Defter-i Dervîşân'ın 45. sayfasında kaydedildiğine göre, Derviş Neyzenbaşı Mehmet Efendi, Ebubekir Dede'nin kardeşi Osman Efendi'nin oğludur.⁹

Bu yüzyılın mûsikî tarihimiz açısından en önemli olaylarından biri Kütahya Mevlevîhânesi'nde yetişen Ebubekir Dede'nin Kütahya'dan 1159/1746'da İstanbul Yenikapı Mevlevihanesi şeyhliğine tayin edilmesidir. (v.1189/1775)¹⁰ Bu dergâhta otuz yıl boyunca şeyhlik yapan Ebubekir Dede Kütahya Mevlevîhânesi'nde edindiği mûsikî bilgi ve tecrübesini Yenikapıda da devam ettirmiştir. Kutbu'n - Nâyî Osman Dede'nin oğlu Abdülbâki Sırrî Dede'nin kızı Saide hanımla evlenmiş ve bu evlilikten Ali Nutkî, Abdülbâkî Nâsır ve Abdurrahim Kühî isimlerinde üç oğlu dünyaya gelmiştir. Bu evlatları da klâsik mûsikîmizin en seçkin eserlerini veren büyük bestekârları yetiştirmiştir.

Ali Nutkî Dede 1762 de doğmuş olup, Ebubekir Dede'nin üç oğlundan en büyüğüdür. Ali Nutkî Dede "Defter-i Dervîşân" adlı bir mecmua yazmış olup, bu

⁶ Hamza Güner, Kütahya Camileri, s:102,Kütahya-1964.

⁷ Cem Zorlu, Mevlevîlerin Tarihi, (Sahih Ahmed Dede), s:330, İstanbul-2003.

⁸ S.Nüzhet Ergun,Türk Musikisi Antolojisi, C:II, s:498, İstanbul-1943.

⁹ F.Adile Aksu,Abdülbaki Nasır Dede ve Tedkîk-u Tahkik,(M.Ü.S. Bil Enst. Basılmamış Y. Lisans Tezi), s:7, İstanbul-1988.

¹⁰ İ.Hakkı Uzunçarşılı, Kütahya Şehri, s:265, İstanbul -1932.

eserin müellif hattı ile yazılmış tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde, Nafiz Paşa Bölümü 1194 numarada kayıtlıdır.¹¹ Bu mecmua bilhassa Yenikapı Mevlevihanesi olmak üzere çeşitli Mevlevîhanelerdeki tarihi, tasavvufi ve siyasi olaylarla ilgili bilgileri içermektedir. Daha sonra bu defteri yazmayı kardeşi Abdalbâkî Nasır Dede devam ettirmiştir.¹²

Ali Nutkî Dede'nin Mûsikî tarihimizdeki en önemli bestesi Şevkutarab âyinedir. Bu âyini değerli talebesi Hammâmîzâde İsmail Dede'ye hediye etmiş ve onun ismini bestekâr olarak yazdırmıştır. Bu hususu Dede Efendi şeyhine övgü ve teşekkürle âyinlerin sözlerini kaydettiği defterinde belirtmiştir.¹³Şeyh Gâlib, Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi ve Mûsâhib Seyyid Ağa gibi sanatkârların yetişmesini sağlamıştır. Ağustos 1804 de vefat etmiştir.

Ebubekir Dede'nin ortanca oğlu Abdalbâkî Nâsır Dede 1765' de dünyaya gelmiştir. III. Selim ve II. Mahmut gibi mûsikî konusunda üstün bilgi ve kabiliyete sahip olan padişahlarla yakın irtibatlar kurmuştur. İlk mûsikî derslerini dergâhtaki bazı mûsikîşinaslardan almış ve Yenikapı Mevlevîhânesi Neyzenbaşılığına kadar yükselmiştir.¹⁴ Mûsikî tarihimiz açısından yazdığı eserler ve besteleri hayli önemlidir. Eserleri şöylece sıralanabilir: 1. Tercüme-i Menâkibu'l-Ârifîn (Ahmed Eflâkî Dede'nin Farsça eserinin tercümesi), 2. Şerh-i Ta'rib-i Şâhidî (Musa Safî Dede'nin Arapça eserinin şerhi), 3. Dîvân-ı Eşâr (şiiplerinin toplandığı dîvan), 4. Defter-i Dervîşân (Dervîşlerin kayıtlarının yazıldığı bu esere Ali Nutkî Dede başlamış, yukarıda açıklandığı gibi, O'nun vefatından sonra da aynı metotla Abdalbâkî Dede yazmayı devam ettirmiştir.), 5. "Tetkîk-u Tahkîk" adını verdiği, nazariyat bilgilerinden oluşan eserinde ise 136 makam ve 21 usulü açıklamıştır. Ayrıca bu eserinde bazı makamları da tertipleyip icâd ettiğini kaydetmektedir ki bunlar: Dilâvîz, Rûhfazâ, Gülrûh, Dildâr, ve Hîsar-ı Kürdîdir.¹⁵ Bundan başka "Şîrin" ismini verdiği bir usul de tertip etmiştir. 6.Tahrîriye" isimli eserinde ise kendisinin bulduğu nota sistemini açıklamıştır.

Bestelemiş olduğu Acembûselik Âyin-i Şerifi müzikalite açısından çok mükemmel bir eserdir. Ayrıca bestelediği kaynaklarda anılmış olan İsfahan Âyin-i şerifi nota ile tespit edilemediğinden zamanla unutulmuştur. Şubat 1821' de vefat edip Yenikapı Mevlevîhânesine Ali Nutkî Dede'nin yanına defnedilmiştir.¹⁶

Ebubekir Dede'nin üçüncü oğlu Abdurrahim Kühî Dede 1769' da İstanbul'da doğdu. Tesirli bir sese sahipti. Küçük yaşta babası ve ağabeylerinden mûsikî meşkine başladı. Genç yaşta Hicaz Mevlevî Âyinini besteledi. Bugün unutulmuş olan Nühüft Âyinini bestelemiş, ayrıca Anber-efşân ismini verdiği

¹¹ Nuri Özcan, "Defter-i Dervîşân", TDVİA, C:IX, S:90, İstanbul-1994.

¹² S.Nüzhet Ergun, a.g.e. C:2, s:415, İstanbul- 1943.

¹³ Rauf Yekta, Esâtîz-î Elhân-3 Dede Efendi, s:131, İstanbul-1925.

¹⁴ Mustafa Erdoğan, "İstanbul'da Kütahyalı Bir Şeyh âilesi Seyyid Ebubekir Dede ve Ahfâdî", İstanbul Araştırmaları, S: 7, s: 125-169, Ekim -İstanbul-1998.

¹⁵ F.Adile Aksu a.g.e, s:50.

¹⁶ S.Nüzhet Ergun, a.g.e, C:2, s:417,516, İstanbul-1943.

makamı tertip etmişti. Musâhib Ahmet Ağa, Derviş Mehmet gibi bestekârların yetişmesini sağlamıştı. Kaynaklarda, mûsikî bilgisindeki üstünlüğü dolayısı ile kendisine “Devrinin Fârâbî-i sânisî” denildiği kaydedilmiştir. 1831 yılında vefat etmiştir.¹⁷

Kaynaklarda ismini bulduğumuz bir diğer önemli şahıs Kütahya Mevlevîhânesi son Neyzenbaşısı Saatçi Mustafa Efendi'dir. Ressam Ahmet Yakupoğlu “Rengârenk Kütahya” adlı eserinde ondan şöyle bahsetmektedir: “Kendisi (Muvakkithâne) denilen o zamanki rasathâne hükmünde olan saat ayarlama yerinde saat imâl ederdi. Bu saatler camilerde son yıllara kadar çalışmıştı. Atatürk'ün sağlığında Ankara'da açılan, El Sanatları Sergisine ahşap kısmı ve takvimine varıncaya kadar her şeyi ile Mustafa Efendi'nin elinden çıkma bir duvar saatini gönderir. Atatürk'ün takdirini kazanır. Sergiden kendisine bir altın madalya ve takdimnâme gönderilir. Altın madalyanın takdimi için Halkevi'nde yapılan törende o devirdeki saz arkadaşları ile bir konser vermiş o heyetin içinde kendisi de ney ile iştirak etmiş ve ayrıca taksim lûtfetmişti. Mustafa Efendi esasen kuvvetli, mahir bir neyzendi aynı zamanda.”¹⁸ Saatçi Mustafa Efendi yaptığı besteleri ile de dikkat çeken bir değerdi. “İntizâr-ı makdeminle nev bahar eyler hulûl” sözleriyle başlayan Aksak Usûlündeki Hisarbûselik şarkısı TRT Repertuarı 6712 numarada kaydolmuştur.¹⁹ 1938 yılında vefat etmiştir.

Bunlardan başka Mevlevîhânenin Kütahya Halk Mûsikîsi üzerindeki tesirinden de bahsetmek yerinde olacaktır. Zaman zaman Kütahya halkından bazı gençlerin Mevlevîhâne'ye devam etmesi ve yazdıkları şiirlerden bazılarını da, mutribtaki beste yapabilecek güçte olan dervişlere, türkû formunda bestelettikleri rivayetleri halk arasında anılır. Doğan Karaağaoğlu “Kütahya'da Mûsikî” başlıklı makalesinde bu durumdan şöyle söz etmektedir: “Kütahyalılar olgun sanat zevkini de bu ocaktan (mevlevîhâne) almışlardır. Yozlaşmaya yüz tutmuş, türedi ve sahte zevkler Kütahyalının sanat zevkini dejenere edememişse bu olgun zevkin sağlam temellere oturmasına dayanır. Türkülerimizin beste olarak diğer il türkülerinden üstün teknik, olgun zevk ve mûsikî anlayışı bakımından müstesna bir mevkiye sahip olmaları, Mevlevî dergâhlarında yetişen mûsikîşinasların sayesinde olmuştur. Efelerden bir delikanlının Poyraz aralığından bir kıza âşık olması, fakat kızın iki ağabeyince “Sevdi de vardı” denilmesin diye delikanlıya verilmemesi üzerine, delikanlı kırk altın vererek Mevlevî neyzen ve âyinhanlarına bestelediği türkûleri Üçler mevkiinden sevdiği kızın evine doğru okutturmuştur. İşte Kütahya türkülerinin çoğu bu şekilde vücuda gelmiştir.”²⁰ Bu tür başka rivayetler olsa da, bir Mevlevî dervîşi olan Pesendî Ali Dede'nin halk mûsikîsine etkisi rivayetten öte gerçekliktir.

Pesendî mahlasını kullanan Hacı Ali Dede Mâruf mahallesinde doğmuştur. Küçük yaşlardan itibaren şiir ve halk mûsikîmize duyduğu ilgi onu medrese hayatın-

¹⁷ Mehmet Ziya, Yenikapı Mevlevihanesi s:142- İstanbul-1329

¹⁸ Ahmet Yakupoğlu, Rengârenk Kütahya, s:27, İstanbul-1991.

¹⁹ Türk Sanat Müziği Sözlü Eserler Repertuarı (Alfabetik), s:223, Ankara-1995.

²⁰ Doğan Karaağaoğlu, “Kütahya'da Musikî”, (Atatürkün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya), s:701, İstanbul-1981.

dan koparıp o zamanki halk ozanlarımızdan Ârifi (v.1870) ile buluşturmuştur.²¹ Kundukviran mevkiindeki bahçesi yaz kış ârif ve zarif kişilerce dolardı. Elinden hiç bırakmadığı bağlaması ile halk türküleri ve koşmalarını çalar söyler ve beste yapardı. Bugün müzikalite bakımından üstün değere sahip Kütahya türkülerinin bazıları onun eserlerinden olabilir. Esasen Ahî kültürünün çağında yaşatılmasında büyük katkısı olan Pesendî Ali Dede 1913 yılında vefat etmiştir. Kendinden sonra gelen Âşık Ömer (v.1950), Nuri Çavuş (v.1955), Dülgerin Hüseyin Ağa (v.1958), Öğretmen Kelerzâde Ethem Bey (v.1975), ve Ahmet Hisarlı (v.1984) silsilesi gibi pek çok Halk mûsikîsi sanatçısının yetişmesine önderlik etmiş bir Mevlevî büyüğüdür.

SONUÇ

Mevlevîhânelerin, mûsikî tarihi ve hayatına olumlu etkileri tartışılmaz bir gerçeklik olması dolayısı ile, her dönemde inşa edildikleri şehirlerimizdeki müzik faaliyetlerine katkıları olmuştur. Bu araştırmada, Kütahya Mevlevîhânesi'nin tarihî ve tasavvufî yönünden çok mûsikî ile ilgili kısmi işlenmeye çalışılmıştır. Başlıkta belirtildiği gibi, buradan yetişen veya feyz alan mûsikî tarihimizin değerli isimlerinden bazılarının kaynaklardan hayatları ve eserleri ile ilgili bilgileri vermeye çalıştık. Kaynaklarda ismini bulabildiklerimizden başka, Kütahya Mevlevîhânesi'nden feyz alarak yetişmiş olan değerli mûsikîşinaslarımızdan ismini yazamadığımız birçok Mevlevî dervişi de mahviyetten dolayı isimsizliği tercih ettiklerinden kendilerinden bahsetmek mümkün olmamıştır. Bugün Kütahya'da gerek Klâsik Türk Mûsikîsi gerekse Halk mûsikîsi alanlarında başarılı icra yeteneğine sahip mûsikîşinasların yetişmelerinde şüphesiz ki Kütahya Mevlevîhânesi'nin büyük bir etkisi olmuştur.

Kaynaklar:

- » Ahmed Eflâkî, *Menâkibu'l Ârifin*, (Çev: Tahsin Yazıcı), İstanbul-1966.
- » Aksu F.Adile, *Abdülbâki Nâsır Dede ve Tedkîk-u Tahkîk*, (M.Ü.Sos. Bil Enstitüsü Basılmamış Y. Lisans Tezi), İstanbul-1988.
- » Erdoğan Mustafa, "İstanbul'da Kütahyalı Bir Şeyh Âilesi Seyyid Ebubekir Dede ve Ahfâdî", *İstanbul Araştırmaları*, S: 7, s: 125-169, İstanbul- Ekim-1998.
- » Ergun S.Nüzhet, *Türk Musikisi Antolojisi*, C:I-II, İstanbul-1943.
- » Gölpinarlı Abdülbaki, *Mevlânâdan Sonra Mevlevilik*, İstanbul -1983.
- » Güner Hamza, *Kütahya Camileri*, Kütahya-1964.
- » Karaağaoğlu Doğan, "Kütahya'da Mûsikî", (*Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya*), İstanbul-1981.
- » Kemikli Bilal, "Kütahya Mevlevîliği: Mevlevî Kültürünün Merkezlerinden Biri Olarak Kütahya" İSTEM, Yıl:1, Sayı:1, s:103-117, Konya-2003.
- » Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, İstanbul-1329.
- » Özcan Nuri, "Defter-i Dervişan", *TDVİA*, C:IX, S:90, İstanbul-1994.
- » Rauf Yekta, *Esâtiz-i Elhân-3 Dede Efendi*, İstanbul-1925.
- » *Türk Sanat Müziği Sözlü Eserler Repertuarı (Alfabetik)*, Ankara-1995.
- » Uzluk Feridun Nafiz , *Divan-ı Sultan Veled*, Ankara - 1941.
- » Uzunçarşılı İsmail Hakkı, *Kütahya Şehri*, İstanbul-1932.
- » —————, *Anadolu Beylikleri*, Ankara-1969.
- » Varlık M. Çetin , *Germiyan Oğulları Tarihi*, Ankara -1974.
- » Yakupoğlu Ahmet, *Rengârenk Kütahya*, İstanbul-1991.
- » Zorlu Cem, *Mevlevilerin Tarihi, (Sahih Ahmed Dede)*, İstanbul-2003.

²¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s: 262, İstanbul-1932.